

כסליו התשס"ח

בס"ד

מכירת יוסף ומיתת בני יהודה לפרשת וישב

וישחטו שעיר עזים ויטבלו את הכתנת בדם: (לב) וישלחו את כתנת הפסים ויביאו אל אביהם ויאמרו זאת מצאנו הכר נא כתנת בנך הוא אם לא: (לג) ויפירה ויאמר כתנת בני חיה רעה אכלתהו טרף טרף יוסף: (לד) ויקרע יעקב שמלתיו וישם שק במתניו ויתאבל על בנו ימים רבים: (לה) ויקמו כל בניו וכל בנתיו לנחמו וימאן להתנחם ויאמר כי ארד אל בני אבלי שאלה ויבך אתו אביו: (לו) ותמדנים מכרו אתו אל מצרים לפוטיפר סריס פרעה שר הטבחים:

פרק ל"ח

(א) ויהי בעת ההוא ויבך יהודה מאת אחיו ויט עד איש עדלמי ושמו חיכה: (ב) וירא שם יהודה בת איש פנעני ושמו שוע ויקחה ויבא אליה: (ג) ותהר ותלד בן ויקרא את שמו ער: (ד) ותהר עוד ותלד בן ויקרא את שמו אונו: (ה) ותסוף עוד ותלד בן ויקרא את שמו שלה והיה בכזיב בלדתה אתו: (ו) ויקח יהודה אשה לער בכזו ושמה תמר:

(ז) ויהי ער בכור יהודה רע בעיני יהודה וימתהו יהודה: (ח) ויאמר יהודה לאונו בא אל אשת אחיך ויבס אתה והקס זרע לאחיך: (ט) וידע אונו כי לא לו יהיה הזרע והיה אם בא אל אשת אחיו ושחת ארצה לבלתי נתן זרע לאחיו: (י) וזרע בעיני יהודה אשר עשה וימת גם אתו: (יא) ויאמר יהודה לתמר פלתו שבי אלמנה בית אביך עד יגדל שלה בני כי אמר פן ימות גם הוא כאחיו ותלך תמר ותשב בית אביה: (יב) וירבו הימים ותמת בת שוע אשת יהודה וינחם יהודה ויעל על גזו צאנו הוא וחיכה רעהו העדלמי תמנתה: (יג) ויגד לתמר לאמר הנה חמיך עלה תמנתה לגו צאנו: (יד) ותסר בגדי אלמנותה מעליה ותכס בצעיף ותתעלף ותשב בפתח עינים אשר על דרך תמנתה כי ראתה כי גדל שלה והוא לא נתנה לו לאשה: (טו) ויראה יהודה ויחשבה לזונה כי כסתה פניה: (טז) ויט אליה אל הדרך ויאמר הבה נא אבוא אליך כי לא ידע כי כלתו הוא ותאמר מה תתן לי כי תבוא אלי: (יז) ויאמר אנכי אשלח גדי עזים מן הצאן ותאמר אם תתן ערבוני עד שלחך: (יח) ויאמר מה הערבוני אשר אתו לך ותאמר חתמתך ופתילך ומסךך אשר בידך ויתן לה ויבא אליה ותהר לו: (יט) ותקם ותלך ותסר צעיפה מעליה ותלבש בגדי אלמנותה: (כ) וישלח יהודה את גדי העזים ביד רעהו העדלמי לקחת הערבוני מיד האשה ולא מצאה: (כא) וישאל את אנשי מקמה לאמר איזה הקדשה הוא בעיניכם על הדרך ויאמרו לא היתה בזה קדשה: (כב) וישב אל יהודה ויאמר לא מצאתיה וגם אנשי המקום אמרו לא היתה בזה קדשה:

בפרשת וישב מתחיל הסיפור הארוך במקרא - הסיפור אודות יוסף ואחיו, ההולך ונמשך עד לסיום פרשת וישב. אפשר לראות זאת מהדמיון הרב (והאירוני) בין הפסוק הפותח את פרשת וישב:

1. בראשית ל"ז

א וישב יעקב, בארץ מגורי אביו--בארץ, פנען

ובין הפסוק המסיים את פרשת וישב:

2. בראשית מ"ז כ"ז

כז וישב ישראל בארץ מצרים, בארץ גשן; ויבא חזו ביה, ויפרו וירבו מאד.

3. בראשית ל"ז

(א) וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ פנען: (ב) אלה תלדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה הנה רעה את אחיו בצאן והוא נער את בני בלקה ואת בני זלפה נשי אביו ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם: (ג) וישאל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקנים הוא לו ועשה לו כתנת פסים: (ד) ויראו אחיו כי אתו אהב אביהם מכל אחיו וישנאו אתו ולא יכלו דברו לשלם....

(ה) ויראו אתו מרחק ובטחם יקרב אליהם ויתנבלו אתו להמיתו: (ו) ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלמות הלנה בא: (ז) ועתה לכו ונהרגהו ונשלכהו באחד הבורות ויאמרנו חיה רעה אכלתהו ונראה מה יהיו חלמותיו: (ח) וישמע ראובן ויצלהו מידם ויאמר לא נפנו נפש: (ט) ויאמר אליהם ראובן אל תשפכו דם השליכו אתו אל הבור הנה אשר במדבר ויד אל תשלחו בו למען הציל אתו מידם להשיבו אל אביו: (כ) ויהי כאשר בא יוסף אל אחיו ויפשיטו את יוסף את כתנתו את כתנת הפסים אשר עליו:

(כד) ויקחהו וישלכו אתו הבור והבור רק אין בו מים:

(כה) וישבו לאכל לחם וישאו עיניהם ויראו והנה ארחת ישמעאלים באה מגלעד וגמליהם נשאים נכאת וצרי ולט הולכים להוריד מצרימה: (כו) ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע פי נהרג את אחינו וכשינו את דמו: (כז) לכו ונמכרנו לישמעאלים וידנו אל תהי בו כי אחינו בשרנו הוא וישמעו אחיו: (כח) ועברו אנשים מדנינים סחרים ומשכו ויעלו את יוסף מן הבור וימכרו את יוסף לישמעאלים בעשרים כסף ויביאו את יוסף מצרימה: (כט) וישב ראובן אל הבור והנה אין יוסף בבור ויקרע את בגדיו: (ל) וישב אל אחיו ויאמר הילד איננו ואני אנה אני בא: (לא) ויקחו את כתנת יוסף

כדי למנוע רושם מוטעה זה ולהכין את הקורא לבאות, מסיים פרק ל"ז בפסוק:

לו והמדינים--מכרו אתו, אל-מצרים: לפוטיפר סריס פרעה, שר הטבחים.

המקביל לפסוק הפותח את פרק ל"ז המהווה את המשך קורות יוסף (בראשית ל"ז א')

א ויוסף, הורד מצרימה; ויקנהו פוטיפר סריס פרעה שר הטבחים, איש מצרי, מיד הישמעאלים, אשר הורדהו שמה.

כלומר הפסוק המסיים את פרק ל"ז משול להודעה הבאה בסופו של פרק אחד בסדרה בהמשכים אודות נושאו של הפרק הבא. כמו שפרש רש"י:

3. רש"י על בראשית ל"ז א'

ויוסף הורד - חוזר לענין ראשון אלא שהפסיק בו כדי לסמוך ירידתו של יהודה למכירתו של יוסף לומר לך שבשבילו הורידהו מגדולתו, ועוד כדי לסמוך מעשה אשתו של פוטיפר למעשה תמר לומר לך מה זו לשם שמים אף זו לשם שמים שראתה באצטרולוגין שלה שעתידה להעמיד בנים ממנו ואינה יודעת אם ממנה אם מבתה

מה צורך ביהודעה מראשי זו על פרק ההמשך בסוף פרק ל"ז? הווה אומר: ההפסקה שמפסיק פרק ל"ח את רצף העלילה של סיפור יוסף ואחיו היא הגורמת.

אלא שהבנה זאת רק מחדדת את השאלה, מה טעמה של נעימה זו של סיפור יהודה ותמר - שהוא סיפור עצמאי - בתוך הסיפור הגדול על יוסף ואחיו, בדרך שמסיחה את דעת הקורא מן הרצף העלילתי ומחייבת הודעה מגשרת מוקדמת בסוף הסיפור שלפניו?

מדוע, בתוך הרצף הספורי המתבקש מספרת לנו התורה אודות נשיאת האשה הכנענית, מיתת שני בניו שנולדו לו מאשה זו, דחיית בנו השלישי מלשאת את תמר - אלמנת בנו הבכור, פיתוי כלתו שישכב עמה והסיום ההרואי - הודאת יהודה במעשהו והצלתה של תמר משריפה.

במבט ראשון, ספור זה לכאורה אינו קשור בשום צורה לספור מכירת יוסף?

ההקבלות בין סיפור יהודה ותמר למכירת יוסף

אולם, במבט חוזר על ספור יהודה ותמר, אנו מגלים להפתעתנו כי הכתוב רומז לזיקה בין ספור זה למכירת יוסף, לא רק במיקומו, אלא אף בלשונו ובאמצעים הספרותיים שהוא משתמש בהם. ישנם כמה ביטויים נדירים המקשרים שני ספורים אלו:

א. פתיחת הספור: "ויהי בעת ההיא", רומזת לקשר בין מה שסופר קודם לכן למה שכעת הכתוב מספר. בדרך כלל, ביטוי כזה מורה על קשר ענייני ולא רק על קשר בתיאור זמן המאורעות.

ב. ספור יהודה מתחיל (ל"ח א): "וירד יהודה מאת אחיו", ועל יוסף אנו קוראים (ל"ט, א): "ויוסף הורד מצרימה... אשר הורדהו שמה"

ודמיון זה לעניות דעתי, אינו רק לשוני אלא גם רעיוני. ירידתו של יהודה מאת אחיו מבטאת לא רק ירידה פיזית מהר חברון את שפלת יהודה, אלא גם התרחקות מבית אביו היושב בחברון, וירידה ממעמדו כבכיר האחים כתוצאה

(כג) ויאמר יהודה תקח לה פן נהיה לבוזה הנה שלחתי הגדי הזה ואתה לא מצאתה: (כד) ויהי כמשלש חדשים ויגד ליהודה לאמר זנתה תמר פלגתך וגם הנה הרה לזנונים ויאמר יהודה הוציאנה ותשרף: (כה) הוא מוצאת והיא שלחה אל חמיה לאמר לאיש אשר אלה לו אנכי הרה ותאמר הנה נא למי החתמת והפתילים והמטה האלה: (כו) ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני כי על פן לא נתתיה לשלה בני ולא יסף עוד לדעתה: (כז) ויהי בעת לדתה והנה תאומים בבטנה: (כח) ויהי בלדתה ויתן יד ותקח המילדת ותקשר על ידו שני לאמר זה יצא ראשונה:

(כט) ויהי כמשב ידו והנה יצא אחיו ותאמר מה פרכת עליך פרך ויקרא שמו פרך: (ל) ואחר יצא אחיו אשר על ידו השני ויקרא שמו זרח:

פרק ל"ט

(א) ויוסף הורד מצרימה ויקנהו פוטיפר סריס פרעה שר הטבחים איש מצרי מיד הישמעאלים אשר הורדהו שמה:

(ב) ויהי והנה את יוסף ויהי איש מצליח ויהי בבית אדניו המצרי... (ז) ויהי אחר הדברים האלה ותשא אשת אדניו את עיניה אל יוסף ותאמר שכבה עמי: (ח) וימאן ויאמר אל אשת אדניו הן אדני לא ידע אתי מה בבית וכל אשר יש לו נתן בדי: (ט) איננו גדול בבית הזה ממני ולא חשך ממני מאומה כי אם אותך באשר את אשתו ואיך אעשה הרעה הגדלה הזאת וחסאתי לאלהים: (י) ויהי כדברה אל יוסף יום יום ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה: (יא) ויהי כהיום הזה ויבא הביתה לעשות מלאכתו ואין איש מאנשי הבית שם בבית: (יב) ותתפשהו בבגדו לאמר שכבה עמי ויעזב בגדו בידה וינס ויצא החוצה: (יג) ויהי כראותה כי עזב בגדו בידה וינס החוצה: (יד) ותקרא לאנשי ביתה ותאמר להם לאמר ראו הביא לנו איש עברי לצחק בנו בא אלי לשכב עמי ואתקרא בקול גדול: (טו) ויהי כשמעו כי הרימת קולי ואתקרא ויעזב בגדו אצלי וינס ויצא החוצה:

(טז) ותנח בגדו אצלה עד בוא אדניו אל ביתו: (יז) ותדבר אליו כדברים האלה לאמר בא אלי העבד העברי אשר הבאת לנו לצחק בי: (יח) ויהי כהרימי קולי ואתקרא ויעזב בגדו אצלי וינס החוצה: (יט) ויהי כשמע אדניו את דברי אשתו אשר דברה אליו לאמר כדברים האלה עשה לי עבדך ויחר אפו: (כ) ויקח אדני יוסף אתו ויתנהו אל בית הסהר מקום אשר אסורי: (כ"א) המלך אסורים ויהי שם בבית הסהר: (כ"ב) ויהי והנה את יוסף ונט אליו חסד ויתן חוץ בעיניו שר בית הסהר:

אלא שהסיפור על יהודה ותמר בפרק ל"ח נראה כקוטע את רצף העלילה, הפותחת בפרק ל"ז בסיפור מכירת יוסף ע"י האחים, אשר מהווה פתיחה דרמטית וטעונה, המכילה את התשתית העלילתית והנושאת לכל המשך הסיפור על יוסף ואחיו.

להפסקה זו שמפסיק פרק ל"ח את רצף העלילה ישנה השפעה צנועה על סיומו של פרק ל"ז. בגלל היותו של פרק ל"ז הסיפור הפותח את 'סיפור העל', שהבנתו אינה תלויה במה שקדם לו, עלול הקורא לסבור בטעות שהוא סיפור עצמאי לחלוטין ושאינו לו המשך סיפורי.

רושם זה היה נמנע לו בא המשך קורותיו של יוסף (ל"ט, א), "ויוסף הורד מצרימה..." מיד לאחר פרק ל"ז.

ובסיפורנו רעהו העדולמי של יהודה חוזר לחפש את הקדשה על מנת לקחת ממנה את העירבון, תמורת גדי העיזים, ולא מוצא אותה שנאמר: (ל"ח, כ"ו)

כ וַיִּשְׁלַח יְהוּדָה אֶת-גְּדֵי הָעִזִּים, בְּיַד רַעְהוּ הָעֵדְלָמִי, לְקַחַת הָעֵרְבוֹן, מִיַּד הָאִשָּׁה; וְלֹא, מִצָּאָה.

ו. ישנה **הקבלה ניגודית** בין יעקב ליהודה. יעקב ממאן להתנחם על יוסף, כמו שנאמר (ל"ז ל"ה):

לֹא נִיַקְמוּ כָל-בְּנֵי וְכָל-בָּנֹתָיו לְנַחְמוֹ, וַיִּמָּאן לְהַתְנַחֵם, וַיֹּאמֶר, כִּי-אֶרְדָּ אֶל-בְּנֵי אַבְרָם שְׂאֵלָה; וַיִּבְדַּךְ אֹתוֹ, אָבִיו.

ולעומת זאת אנו שומעים שיהודה מתנחם על מות אשתו, שנאמר:

יב וַיִּרְבוּ הַזְּמִים, וַתָּמָת, בַּת-שׁוּעַ אֵשֶׁת-יְהוּדָה; וַיִּנַּחֵם יְהוּדָה, וַיַּעַל עַל-גִּזְזֵי צֵאָנוּ הוּא וְחִיכָה רַעְהוּ הָעֵדְלָמִי--תִּמְנָתָהּ.

מסתבר אם כן, הן ממיקומו של הספור, והן מהאלוזיות הספרותיות המשמשות בו, כי יש לקרוא את ספור יהודה ותמר על רקע וכהמשך לספור מכירת יוסף.

ההקבלות בין סיפור יהודה ותמר לסיפור יוסף ואשת פוטיפר

אלא שסיפור יהודה ותמר הוא בעל הקבלות לשוניות ותוכניות לא רק לסיפור מכירת יוסף שקדם לו, אלא גם לסיפור יוסף בבית פוטיפר שבא לאחריו.

א. בשני הסיפורים מתנסה אחד מבני יעקב בניסיון הקשור **לעריות**:

בפרק ל"ח זהו ניסיונו של יהודה עם תמר – שיהודה לא עמד בו, ובפרק הבא, פרק ל"ח, ממש כשם שהשאיר יהודה את זהו ניסיונו של יוסף עם אשת פוטיפר שיוסף עמד בו.

ב. כמו שיהודה משאיר ערבון בידיה של תמר, שנאמר (ל"ח י"ח):

יח וַיֹּאמֶר, מָה הָעֵרְבוֹן אֲשֶׁר אֶתֶן-לְךָ, וַתֹּאמֶר חֹתְמֶךָ וּפְתִילְךָ, וּמִטְּךָ אֲשֶׁר בְּיָדְךָ; וַיִּתֶן-לָהּ וַיָּבֵא אֵלֶיהָ, וַתַּהַר לוֹ.

כך גם בסיפור יוסף ואשת פוטיפר משאיר יוסף "פקדון" (כבעל כרחו) ביד האשה, ממש כשם שהשאיר יהודה את חותמו, שנאמר:

יב וַתִּתְּפֹשֶׁהוּ בְּבִגְדוֹ לְאֹמֶר, שְׂכָבָה עִמִּי; וַיַּעֲזֹב בְּגָדוֹ בְּיָדָהּ, וַיֵּנֶס וַיֵּצֵא חֹחוּצָה

ג. בשני המקומות מנצלת האשה את החותם האישי להוכחה מיהו הגבר שאתו עסקה בענייני עריות.

בסיפורנו תמר שולחת אל יהודה את הערבון, ואומרת **כה** הוא מוצאת, והיא שלחה אל-חמיה לאמר, לאיש אשר-אלה לו, אנכי הרה; ותאמר, הנה-נא--למי החתמת והפתילים והמטה, האלה.

וסיפור יוסף ואשת פוטיפר, מראה אשת פוטיפר את בגדו של יוסף לפוטיפר כהוכחה לכך שיוסף ניסה לשכב עימה, שנאמר **יו ותדבר אליו, בדברים האלה לאמר: בא-אלי העבד העברי, אשר-הבאת לנו--לצחק בי. יח ויהי, כהרימי קולי ואקרא; ויעזב בגדו אצלי, וינס החוצה.**

ד. בשני הסיפורים ישנו פסק דין שניתן בצורה פזיזה ללא בדיקה יסודית, פסק דין שעושה עוול עם אדם מסוים. בסיפורנו נאמר:

מההשלכות של מכירת יוסף בנעשתה בעצתו, כמו שאומר רש"י:

4. רש"י על בראשית ל"ח א'

"ויהי בעת ההיא - למה נסמכה פרשה זו לכאן והפסיק בפרשתו של יוסף ללמד שהורידהו אחיו מגדולתו כשראו בצרת אביהם אמרו אתה אמרת למכרו. אלו אמרת להשיבו היינו שומעים לך"

על פי רש"י האחים הם אלה ששילחו את יהודה מאתם, מכיוון שראו עד כמה מצטער יעקב אביהם על אובדנו של יוסף.

כלומר, האחים מאשימים את יהודה באחריות למכירה, כיעסים עליו ומשלחים אותו מאתם.

לעומת זאת החזקוני מפרש:

5. החזקוני על בראשית ל"ח א'

"וירד יהודה מאת אחיו - הלך לו, שלא היה יכול לסבול צערו של אביו"

כלומר גם החזקוני סובר, שסיפור יהודה ותמר התרחש אחרי מכירת יוסף למצרים, והסיבה לירידת יהודה מאת אחיו, היא אי יכולתו לסבול את אביו וצערו של אביו.

ואולי כוונת החזקוני היא, שיהודה חש ייסורי מצפון על מעשיו והתחרט עליהם, ועל כן עזב את בית אביו.

ג. יהודה מבטיח לתמר כי (ל"ח י"ז):

"אנכי אשלח גדי עזים"

וגם בסיפור מכירת יוסף מופיע שילוח מעין זה (ל"ז, לא-לב):

"וישחטו שעיר עזים ויטבלו את הכתנת בדם, וישלחו את כתנת הפסים אל אביהם"

ד. כבר חז"ל במדרש בראשית רבה עמדו על ההשוואה הבאה:

לאחר שליחת הכתונת ליעקב, אומרים לו בניו (ל"ז ל"ב): **"ויאמרו: זאת מצאנו, הכר נא הכתנת בנד היא"**.

באותה לשון עצמה משתמשת תמר, עת היא מציגה בפני יהודה את **"חותמו ופתילו ומטו"** (ל"ח, כ"ה):

"ותאמר: הכר נא למי החתמת והפתילים והמטה האלה".

ביטוי זה אינו מופיע יותר בתנ"ך, ואם רואים אנו כי הוא נמצא רק פעמיים, ובשתי פרשיות סמוכות זו לזו, ברור שהביטוי החריג מבקש לקשור את שני הספורים בהם הוא מופיע.

חז"ל עמדו על הזיקה הלשונית ואמרו במדרש רבה:

6. מדרש רבה כ"ה ג'

"ומפני מה הסמיך פרשה זו לפרשה זו? (פרשת יהודה לפרשת מכירת יוסף) ר' יוחנן אמר: כדי לסמך "הכר" ל"הכר".

ה. בשני הסיפורים, מישוהו חוזר לחפש משהו ולא מוצא.

בסיפור מכירת יוסף ראובן חוזר אל הבור להציל את יוסף ולא מוצא אותו, שנאמר (ל"ז, כ"ט):

כט וישב ראובן אל-הבור, והנה אין-יוסף בבור; ויקרע, את-בגדיו.

בין אם נאמר שהכוונה היא לשמעון ולוי כדעת המדרש, ובין אם נאמר שבמקרא משמש הביטוי איש אל אחיו בשעה שלא חשוב מיהו הדובר. כלומר, המפלגה הראשונה היא מפלגת האחים באופן כללי, ללא שמות ספציפיים. דעה זו גורסת: "לכן ונהרגו ונשלכו באחד הברות ואמרנו חיה רעה אכלתה ונראה מה יהיו חלמתי".

ב. "וישמע ראובן ויצלהו מידם".
המפלגה השנייה במשפט השדה שנערך ליוסף כוללת את ראובן. הוא מבקש להציל את יוסף - "ויאמר לא נכנו נפש". הצעתו היא לשים את יוסף בבור, ולא להרגו, אולם הכתוב מעיד בפנינו כי כוונתו הנסתרת של ראובן היתה "למען הציל אתו מידם להשיבו אל אביו" (כא-כב).

ג. "ויאמר יהודה אל אחיו", - זוהי המפלגה השלישית - יהודה.
גם הוא מצטרף לכאורה לעמדת ראובן: "מה בצע כי נהרג את אחינו", וכתחליף הוא מציע למכור את יוסף כעבד למצרים.

דומני, כי אם היו מבקשים מאיתנו לסווג את הדעות השונות שנאמרו בויכוח שבשדה, על פי סדר מוסרי, היינו טוענים כי ראובן - שביקש להציל את יוסף ולהשיב אותו אל אביו - ניצב בראש, יהודה - שהתנגד לרצח והציע למכרו כעבד - ניצב שני, ולבסוף שאר האחים ("איש אל אחיו"), שהגיעו לתחתית המדרגה המוסרית וביקשו להרוג את אחיהם.

אולם, במבט שני ניווכח כי אין סיווג זה מדויק. אמנם נכון כי הצעת "איש אל אחיו" איננה ומזוועה, אך ברור כי הדברים נאמרים מתוך הכעס הנורא שיש לאחים על יוסף. הוא חולם חלומות שמשמעותם שלטון ומלכות ומספר אותם לכל בני המשפחה.

בתוך הקנאה והכעס מאבדים האחים את שיקול דעתם ומוכנים אפילו לרצוח את אחיהם.
יש לשים לב לכינוי יוסף בדברי האחים: "הנה בעל החלמות הלזה בא... ונראה מה יהיו חלמתי".
יוסף קרוי "בעל החלומות", שהרי זהו המניע להצעתם הנוראה של האחים.

בניגוד לאחים יהודה אומר את דבריו בשיקול דעת. הוא מודע כל העת כי מדובר על אח. הדבר לא נשכח ממנו מתוך להט הקנאה והשנאה, שהרי זוהי ההדגשה ששם הכתוב בפיו:

8. בראשית פרק ל"ז

ויאמר יהודה אל אחיו:

מה בצע כי נהרג את אחינו וכסינו את דמו.

לכו ונמכרו לישמעאלים וידנו אל תהי בו כי

אחינו בשרנו הוא

וישמעו אחיו.

בכל דבריו של יהודה מדגיש הכתוב כי מדובר באחים. יהודה מדבר אל אחיו (הצלע הראשונה והאחרונה) אודות יוסף אחיהם (שתי הצלעות האמצעיות).

בד ויהי כמשלש חדשים, ויגד ליהודה לאמר זנתה תמר פלגת, וגם הנה הרה, לזנונים; ויאמר יהודה, הוציאוק ותשרף.

ובסיפור יוסף ואשת פוטיפר נאמר

(כ) ויקח אדני יוסף אתו ויתנהו אל בית הסהר.

כלומר ראינו שישנם הקבלות רבות בין סיפור יהודה ותמר ובין הסיפור שבא לפניו (סיפור מכירת יוסף), ובין הסיפור שבא אחריו (סיפור יוסף ואשת פוטיפר). וחוזרת ועולה השאלה מהו אם כן הקשר בין מכירת יוסף ובין המאורעות הפוקדים את יהודה?

השוואה בין יוסף ויהודה

נעסק תחילה בקצרה בהקבלה שבין סיפור יהודה ותמר ובין סיפור יוסף ואשת פוטיפר אותה הראנו לעיל.

ראב"ע רואה בהשוואה זאת בחינת ביקורת על יהודה ואומר, בתשובה על השאלה ביחס למיקומה של פרשת יהודה ותמר בין מאורעות יוסף:

7. ראב"ע

"ולמה הזכיר הכתוב זאת הפרשה במקום זה ... להפריש בין מעשה יוסף בדבר אשת אדונו למעשה אחיו".

כלומר לדעת ראב"ע התורה באה להראות לנו את מעלתו של יוסף שעומד בנסיון שבו מעמידה אותו אשת פוטיפר למרות המחיר שהוא ישלם על כך, בעוד שיהודה לא עומד בנסיון ובא אל קדשה.

יש להדגיש שיהודה אינו עובר בכך עברה מהותית מכיוון שהוא פנוי, אבל עדיין מבחינה ערכית זה אינו מעשה ראוי, ויהודה יודע זאת ולכן הוא מנסה להסתיר זאת שמא "נהיה לבו".

כלומר האחים ויהודה בראשם סלקו את יוסף מבית יעקב, והנה אנו רואים שדווקא יוסף מוכיח את נאמנותו לעקרונות של בית יעקב ועומד ביצרו (ולכן הוא יוסף הצדיק), בעוד שיהודה סוטה מדרכו של בית יעקב כאשר הוא נוטה מהדרך, כפי שאומר הכתוב:

טו ויראה יהודה, ויחשבה לזונה: כי כסתה, פניה. טז ויט אליה אל-הדרך, ויאמר הבה-נא אבוא אליך.

וראוי להדגיש שהשימוש בפועל "ויט" מראה על סטייה מהדרך הראויה.

לעומת זאת בסיפור הבא של יוסף מופיע הפועל ויט בהקשר חיובי, שנאמר (ל"ט כ"א):

ויהי יהנה את-יוסף, ויט אליו חסד

הדעות השונות בין האחים ביחס לגורלו של יוסף

נשוב עתה להקבלה שבין סיפור יהודה ותמר לספור המכירה. לשם כך נחזור ונזכר במחלוקת בין האחים ביחס לגורלו של יוסף.

לאחר שיוסף מגיע אל אחיו שרועים בדותן, הם מבקשים להמיתו. בתאור הדיון שהתנהל בין האחים ניתן לאפיין שלוש "מפלגות", שלוש דעות שהושמעו בנוגע ליוסף ועתידו: א. (יט) ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלמות הלזה נא:

ומסתבר שאף תמר היא אישה כנענית בת האזור.

ונשאלת השאלה: מה פשר הדבר הזה?
והלוא בנות כנען היו רעות בעיני האבות (כ"ח, ח)?

מחמת קושי זה סברו חכמים שונים, החל מחז"ל והתרגומים, כי לא בת שוע ולא תמר היו כנעניות, וכי אף שאר בניו של יעקב לא נשאו נשים כנעניות.

על הפסוק שבסוף הפרק הקודם (ל"ז, לה)
"ויקמו כל בניו וכל בנותיו לנחמו"

נחלקו תנאים בבראשית רבה (פד, כא) מי הן אותן בנות יעקב:

9. בראשית רבה פד, כא

רבי יהודה אומר: לאחיותיהם נישאו השבטים, הדא הוא דכתיב ויקמו כל בניו וכל בנותיו.

רבי נחמיה אומר: כנעניות היו... אין אדם נמנע מלקרוא לחתנו בנו ולכלתו בתו.

בהתאמה לדעת רבי יהודה כי השבטים לא נשאו נשים כנעניות, פירשו כמה מן הפרשנים הראשונים את האמור ביהודה "וירא שם יהודה בת איש כנעני" בעקבות התרגום הארמי (כך בתרגום המיוחס ליונתן ובגרסות אחדות של תרגום אונקלוס שכנראה עמדו לפני רש"י, רשב"ם, רד"ק ורמב"ן: 'כנעני' - 'תגרא').

אולם בכתבי יד מדויקים כתוב באונקלוס "בת גבר כנעני".

ובראשית רבה:

10. בראשית רבה פה, ד

'בת איש סוחר'.

ואילו על תמר דרש אפרים מקשאה תלמידו של רבי מאיר משום רבי מאיר בבראשית רבה:

11. בראשית רבה פה, י'

"תמר בתו של שם הייתה".

(הערה: יסודה של דרשה זו הוא בפסק דינו של יהודה "הוציאוה ותשרף" שאותו קישרו חז"ל לדין התורה (ויקרא כ"א, ט) "ובת איש כהן כי תחל לזנות... באש תשרף".

אביה של תמר היתה, אם כן, כוהן.

ושם, המזוהה במדרש במקום אחר (מב, ז) עם מלכיצדק מלך שלם שהוא "כהן לא-ל עליון" (בראשית י"ד, יח), הוא המתאים אפוא להיות אבי תמר.)

אבל מפשט הכתובים נראה כדברי רבי נחמיה בבראשית רבה: בניו של יעקב לא היו צריכים עוד להקפיד במה שהקפידו אבותיהם יצחק ויעקב - לשאת אישה מבנות המשפחה בחרן דווקא, ולא מבנות כנען.

השוני הזה בין יצחק ויעקב לבין צאצאיהם נעוץ בשוני בנסיבות נישואיהם:

יצחק ויעקב היו יחידים, לו נשאו נשים מבנות הארץ, עלולים היו להיטמע במשפחותיהן;

משפחתו של יעקב, לעומת זאת, כבר הייתה משפחה גדולה - עם בראשית התהוותו - וכל אישה שיישאו להם בני יעקב תיטמע במשפחה.

בעוד התפרצות האחים שכחה מיהו זה הבא מולם, והם ראו בו רק את "בעל החלומות", יודע יהודה כל העת כי מדובר באח, ובכל זאת הוא אינו מצילו מיד האחים, כראובן, אלא מציע למכרו כעבד למצרים.

יש לזכור, שבתקופת המקרא אין זכויות סוציאליות לעבדים, ולא רק שיוסף עתיד לסבול כל ימיו, סביר להניח כי לא יחזיק מעמד וימות במצרים.

אמנם "ידנו אל תהי בו" כפי שמציע יהודה, אולם האלטרנטיבה אינה טובה יותר - יד אחרים תהיה בו [אמנם ההשגחה העליונה מלווה את יוסף בירידתו מצרימה, ובסופו של דבר אנו קוראים על פטיפר: "ויעזב כל אשר לו ביד יוסף", וכן על שר בית הסהר: "אין שר בית הסהר ראה את כל מאומה בידו"].

יהודה אם כן, בניגוד לאחים אינו יכול לטעון ל"אי שפיות זמנית".

הוא מציע את הצעתו השפלה למרות שהוא זוכר כל העת כי מדובר ב"אחינו בשרנו".

סיפור יהודה ותמר כתגובה אלוקית למכירת יוסף

אחד הדברים המפתיעים בסיפור מכירת יוסף הוא, שאיננו שומעים על תגובה א-לוהית למעשי האחים.

אמנם בסיומו של הסיפור יאמר יוסף לאחיו ש"א-להים שלחני למחיה לפניכם", אבל ברור, שמבחינת האחים אשמים הם, וראויים לתת על כך את הדין.

כשהספור המקראי אינו מדגיש בפנינו את תגובת ה', עלינו לנסות ולהבין מתוך הרמזים ש"שתלה" התורה בסיפור, מה דעתה על הנושא.

הרב יונתן גרוסמן מציע לראות בספור יהודה ותמר תגובה ישירה למעשי האחים, הממוצים ביהודה דווקא כפי שהראנו. על מנת לראות זאת נעסק קצת יותר לעומק בסיפור יהודה ותמר.

פסקה ראשונה: לידת שלושת בניו של יהודה (א-ה)

המעשה הראשון בסיפור הוא "וירד יהודה מאת אחיו ויט עד איש עדלמי ושמו חיכה".

'ירידה' זו, כפי שהסברנו לעיל, משמעה הראשוני הוא גאוגרפי: יהודה ירד מחברון, הנמצאת ברום ההר, אל אזור הגבעות שבין שפלת יהודה לבין ההר. כל האירועים שיוספר עליהם להלן מתרחשים באזור הגבעות הזה שבין עדולם וכזיב, הנמצאות למרגלות הרי חברון, דרומית לעמק האלה, לבין תמנה - שאליה עולה יהודה לגוז צאנו - המצויה קילומטרים ספורים צפונית לעדולם.

כפי שגם הזכרנו לעיל, ירידה זאת מהווה גם התנתקות מבית יעקב, והתקשרות עם הסביבה הכנענית בדרכים שונות:

* יהודה נוטה את אוהלו באזור העיר הכנענית עדולם, בשכנות לחירה רעהו העדלמי,

* הוא גם שותף לעבודה עם רעהו זה (פסוק יב): ויעל על גִּזְזֵי צֵאוֹ הוּא וְחִיכָה רֵעֵהוּ הָעֶדְלָמִי תִמְנָתָה;

* הוא נושא אישה "בת איש כנעני ושמו שוע" שראה 'שם' בעדולם;

ב. כי אישה הזקוקה לייבום אסורה להינשא לזר כל זמן שהיא ממתנה לייבום (גם אם האח צעיר וזמן ההמתנה ארוך).

ג. כי ניתן להתיר את נישואיה החוצה לאיש זר - אם אין האח חפץ לייבמה - באמצעות טקס חליצת נעלו.

ראוי להדגיש שמעשה היבום בסיפורנו אינו תואם את דיני התורה:

א. אף שמדברי יהודה (הן אל אונן והן אל תמר) נראה שהאח הוא המייבם, מן המעשה שעשתה תמר ומתגובת יהודה עליו ("צדקה ממני כי על כן לא נתתה לשלה בניי") עולה כי במקום שלא נתאפשר ייבום על ידי האח, יכול הוא להיעשות אף על ידי האב (ובכל זאת "ולא יסף עוד לדעתה", שהרי במקרה זה היה אח, אלא שלא ניתן לו לייבם).

ב. נראה שבשום אופן לא ניתן היה להתיר את האישה הזקוקה לייבום לנישואין מחוץ למשפחת בעלה שנפטר, שאם לא כן - מדוע נתן יהודה לתמר לחשוב שהיא עתידה להתייבם על ידי שלה בנו? הרי יכול היה 'לשחרר' אותה מעגינותה בדרך המקובלת.

ג. מעמדה של האישה הזקוקה לייבום היה דומה לזה של אשת איש, ואם זנתה הייתה חייבת מיתה ("הוציאוה ותרפוי"). על פי דיני התורה, לעומת זאת, אסורה אישה זו באיסור לאו "לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר", שאיננו כלול באיסורי עריות ובעונשם. אונן מסרב למלא את חובת הייבום מכיוון שהוא יודע "כי לא לו יהיה הזרע" שיוליד מתמר, אלא הוא יחשב לזרע אחיו המת.

כפי שאמר לו יהודה אביו: (ח) "והקם זרע לאחידך", וכפי שנאמר בפרשת הייבום:

13. דברים כ"ה, ו'

"והיה הבכור אשר תלד יקום על שם אחיו המת".

המעשה שעשה כדי למנוע את עיבורה של תמר - אף שוודאי לא נודע ליהודה - היה רע בעיני ה', שהמית גם אותו. (למעשה מתים שני בניו הגדולים של יהודה, מבלי שיש לו מושג למה!)

עתה אמורה תמר להתייבם על ידי שלה, הצעיר מכדי לשאת אישה, ועליה לחכות לו אפוא עד שיגדל.

(יא) וַיֹּאמֶר יְהוָה לְתִמְרָה פֶּלְתוּ שְׂבִי אֶלְמִנָּה בֵּית אַבִּיךָ עַד יִגְדַל שְׁלָחַ בְּנִי כִּד אֲכַן אֲמַר לָהּ יְהוָה....

אך יהודה ממשיך ואומר:

כי אמר פן ימות גם הוא פֶּאֶחֱיו

והשאלה היא, האם אמר זאת לתמר, או הרהר בכך לעצמו.

אם הרהר בכך לעצמו, הרי שהכתוב מעיד שלא התכוון לכך

באמת - "כי אמר פן ימות גם הוא כאחיו".

ואז המילים "כי אמר" אינן מנמקות אפוא את "עד יגדל שלה בניי" (המשמש כתירוץ עבור תמר), אלא את "שבי אלמנה...".

ראוי לשים לב לעובדה הבאה, מסיבה כלשהיא הכתוב לא מגלה לנו את שמה של אשת יהודה, וזאת כאשר את שמות כל שאר המשתתפים העלילה הוא מגלה לנו:

א וַיְהִי בַּעַת הַהוּא, וַיִּכְדּוּ יְהוָה מֵאֵת אַחִיו; וַיֵּט עַד-אִישׁ עַדְלָמִי, וַשְׂמוֹ חִירָה. **ב** וַיִּרְא-שֵׁם יְהוָה בַּת-אִישׁ פְּנַעֲנִי, וַשְׂמוֹ שֹׁעַ; וַיִּקְחָהּ, וַיָּבֵא אֵלָיָהּ. **ג** וַתַּחַר, וַתֵּלֶד בֶּן; וַיִּקְרָא אֶת-שְׂמוֹ, עֵר. **ד** וַתַּחַר עוֹד, וַתֵּלֶד בֶּן; וַתִּקְרָא אֶת-שְׂמוֹ, אֹנָן. **ה** וַתִּסֵּף עוֹד וַתֵּלֶד בֶּן, וַתִּקְרָא אֶת-שְׂמוֹ שֵׁלָה; וַהֲיָה בְּכֹזֵיב, בְּלִדְתָהּ אֹתוֹ. **ו** וַיִּקַּח יְהוָה אִשָּׁה, לְעֵר בְּכוֹרוֹ; וַשְׂמָהּ, תִּמְרָה. ונראה לעניות דעתי, שהסתרה זאת באה לרמז לנו שהיא דמות שאיננה ראויה לאיזכור שמה.

ליהודה נולדים שלושה בנים מבת-שוע, ומקצב הסיפור נראה שהם נולדו בזה אחר זה במשך פרק זמן קצר.

פסקה שנייה: מות ער ואונן ושילוחה של תמר לבית אביה (ו-יא)

גבולותיה של פסקה זו נקבעים דווקא על פי תנועותיה של הדמות המשנית והפסיבית בפסקה זו - תמר.

בראש הפסקה (פסוק ו) יהודה מכניס אותה לביתו כאישה לער בכורו, ובסיומה (יא) הוא משלחה חזרה לבית אביה.

בין ראשיתו של הסיפור לבין ראש הפסקה הנוכחית עברו שנים רבות: השנים שבין נישואיו של יהודה והולדת בכורו לבין נישואיו של בן זה עצמו כשהוא בוגר וראוי להינשא. נראה שער מת בחטאו (שאותו לא פירש הכתוב) זמן קצר לאחר שנשא את תמר.

יהודה מצווה על אונן, בנו השני, לייבם את תמר, כדי להקים זרע לאחיו שמת ללא בנים.

נראה אפוא שמוסד הייבום היה קיים בישראל ובין האומות עוד בטרם ניתנה תורה לישראל.

כך אכן משער רמב"ן (בביאורו לפסוק ח):

12. הרמב"ן על ל"ח ח'

היו החכמים הקדמונים קודם התורה יודעים כי יש תועלת גדולה בייבום האח, והוא הראוי להיות קודם בו, ואחריו הקרוב במשפחה, כי כל שארו הקרוב אליו ממשפחתו אשר הוא יורש נחלה יגיע ממנו תועלת. והיו נוהגים לישא אשת המת: האח או האב או הקרוב מן המשפחה, ולא ידענו אם היה מנהג קדמון לפני יהודה....

וכאשר באתה התורה ואסרה אשת קצת הקרובים, רצה הקב"ה להתיר איסור אשת האח מפני הייבום, ולא רצה שידחה מפניו איסור אשת אחי האב (ואשת) הבן וזולתם, כן באח הורגל הדבר ותועלת קרובה ולא בהם. והנה נחשב לאכזריות גדולה באח כאשר לא יחפוץ לייבם.

כלומר על פי רמב"ן הייבום קדם למתן תורה, וההתורה לא באה אלא לקבוע את הגדרתו המדויקת:

א. המצווה לייבם את אשת המת חלה דווקא על אחיו, וכי דווקא לגביו - אך לא לגבי שאר קרובי המת! - נדחה איסור העריות שיש במעשה זה;

ואם אמר זאת לתמר, הרי שהיא הבינה כי יהודה אומר: "שילה קטן מידי בכדי לקחת סיכונים היכן שנכשלו אחיו הגדולים, נחכה שיגדל ויתחזק, ואז אולי יוכל להתמודד איתך. (במקרה כזה לא משנה אם הוא באמת קטן בגיל, או – כפי שנראה מפסוקים ב'ה' שילדיו נולדו בזה אחר זה, ושילה כבר נער). ואז ניתן לפרש שדברי הכתוב "כי אמר פן ימות..." אכן מנמקים את דברי יהודה "עד יגדל שלה בני".

וכדברי רש"י בד"ה "כי אמר":

14. רש"י

כלומר: דוחה היה אותה בקש, שלא היה בדעתו להשיאה לוי

למעשה גזר עליה יהודה עגינות עולמית בלא לומר לה זאת.

על כל פנים תמר לא הייתה צריכה לחכות לשלה זמן רב כדי להבין את כוונת יהודה...

מיתת בני יהודה כעונש ליהודה על מכירת יוסף

ראינו בפתיחת סיפור יהודה ותמר ששני בניו של יהודה מתו. הכתוב מדגיש כי הם לא מתו מוות טבעי, אלא: **"וימתהו ה'!"**

כפי שאמרנו, יהודה איננו יודע שהם מתים עקב חטאם, הוא אינו מבין את סיבת מותם, ולכן הוא חושש לתת לשלה לשאת (ליבם) את תמר.

שני בנים שמתים לאדם בזה אחר זה הוא עונש נורא ואיום, והכתוב רומז לנו שזוהי **תגובה ישירה על המכירה** במיקומו של הספור מיד לאחר שיוסף הורד מצרימה, ובביטויים המיוחדים החורזים שתי פרשיות אלו דווקא.

ההשוואה מתחזקת בכך שבעוד שני בניו של יהודה מתים, הרי שליוסף נולדים שני בנים, שנאמר:

15. בראשית מ"א

וַיֹּסֵף לֵדַל שְׁנֵי בָנִים, בְּטָרְם תְּבוֹא שְׁנַת הַקָּעָב, אֲשֶׁר יִלְדָה-לוֹ אִסְנַת, בַּת-פּוֹטִי פְרַע כַּהֵן אוֹן.

והרי ההשוואה כמו עולה מאליה:

זה שמכר, מתו שני בניו, וזה שנמכר נולדו לו שני בנים. וקרוב הדבר לדון **גנב שמשלם כפל**.

יהודה גנב את יוסף ומכר אותו לעבד, והנה **משלם יהודה כפל - בשני בניו, והנגנב מקבל כפל - שני בנים**.

כבר ראינו ברש"י לעיל בשם חז"ל שהאחים מאשימים את יהודה במכירתו של יוסף: **מקור 4:**

"שהורידוהו (את יהודה) אחיו מגדולתו כשראו בצרת אביהם. אמרו: אתה אמרת למכרו, אלו אמרת להשיבו היינו שומעים לך" (השווה לבי"ר, פ"ה, ב').

ונראה לאמר, **שהאחים גם ראו במיתת שני בני יהודה עונש על מכירת יוסף**.

הדבר עולה מתוך נסיון השכנוע של ראובן את יעקב שישלח את בנימין אתו לרדת למצרים. שם אומר ראובן אמירה קשה ביותר ולא מובנת:

16. בראשית מ"ב, לז

"ויאמר ראובן אל אביו לאמר: את שני בני תמית אם לא אביאנו אליך. תנה אתו על ידי ואני אשיבנו אליך"

כבר המדרש עומד על דבריו התמוהים של ראובן (בי"ר, פ"ר, צא, ט) ורש"י מביא את דברי המדרש במקום:

17. רש"י

"בכור שוטה הוא זה. הוא אומר להמית בניו, וכי בניו הם ולא בניו!"

מה באמת פשר הצעתו המוזרה של ראובן?

לפי דברינו עד כה, נראה לאמר **שבתודעת האחים, מות שני בני יהודה הינו תגובה א-לוהית לניתוק יוסף מאביו יעקב**. יהודה הוא הנציג האחראי כלפי ה' על מכירת יוסף והוא נשא בתוצאות המכאיבות.

כעת כשראובן מפציר באביו שישלח אתו את בנימין, הוא בעצם אומר שהוא מתחייב להחזירו בשלום, ואם לא - הוא מקבל על עצמו את **העונש הידוע על ניתוק בן רחל מיעקב-מיתת שני הבנים**.

ראובן אינו מתכוון שיעקב יחרוג את שני בניו אם הוא לא ישיב את בנימין, אלו אמנם דברי שטות - כטענת המדרש. ראובן מבקש לתת תוקף נוסף להבטחתו להשיב את בנימין, ולצורך הדגשת הדבר הוא מעלה שוב על פני השטח את העונש הבא לאחראי על ניתוק בנו האהוב של יעקב (ושמא עולה כאן גם כעס מודחק של ראובן על יהודה בנוגע למכירת יוסף?).

כך אם כן, נענש יהודה על מכירת יוסף ושני בניו - ער ואונן - מתים.

יש לציין שהרמב"ן מתנגד לתפיסה הרואה במותם של בני יהודה עונש ליהודה על מכירתו של יוסף, והוא מפרש:

18. הרמב"ן

ויהי ער בכור יהודה רע בעיני ה' – לא הזכיר הכתוב פשעו כאשר עשה באחיו, אבל אמר כי מת בחטאו להודיע שלא היה זה בעונש יהודה על מכירת יוסף, כי ההצלה עמדה על המכירה (כלומר ההצלה שהצילו עמדה כנגד המכירה) ... כלומר לשיטת הרמב"ם יהודה הציל את יוסף ממות ולכן על פי שיטת הרמב"ן זכות זו מכפרת על העובדה שהוא היוזם של מכירת יוסף.

לעניות דעתי העובדה ששם ה' נזכר בפרשה שלש פעמים בהקשר של "רע בעיני ה' וימיתו ה'", "וירע בעיני ה' אשר עשה וימת גם אותו" מעידה על כך שישנה בעיה מוסרית מהותית בביתו של יהודה.

לעניות דעתי ברור שבני יהודה מתים **בחטאם** כפי שהכתוב מדגיש במפורש, אבל זה אינו מונע מלראות זאת **גם כעונש ליהודה**, כמו שהרמב"ן עצמו מסביר שיעקב ראה ב"מותו" של יוסף עונש גם לו:

המשך הרמב"ן:

"ולא היה שכול בית האבות זולתי זה שהיה רע בעיני ה', כי זרע צדיקים יבורך, ועל כן היה יעקב מתאבל על בנו ימים רבים וימאן להתנחם, שהיה הדבר בעיניו עונש גדול לו מלבד אהבתו אותו".

הגדיל ער ושהה ז' שנים ונשא תמר הרי שמונה שנים משירד יהודה עד ויהי ער רע בעיני ה' וימיתהו.

שנה תשיעית נשא אונן תמר ובאותה שנה מת, שנה עשירית עלתה לגידול שלה, שנאמר שבי אלמנה בית אביך,

שנה אחת עשרה וירבו הימים שגדל שלה ולא נשאה, ויגד לתמר עד ויבא אליה ותהר לו,

שנת שתים עשרה עלתה לעיבור פרץ זרח, ושהה פרץ שבע שנים ונשא אשה הרי תשע עשרה שנה משירד יהודה,

שנת עשרים עלתה לעיבורו של חצרון ושנת עשרים ואחת לעיבורו של חמול, ובשנת עשרים ושנים נולד חמול וירד הוא וחצרון אחיו עם בית אביו למצרים"

ולעניות דעתי הקושי בהנחה שדוקא בני האבות ירדו בגיל כה צעיר היא ברורה. ולכן אומר ראבי"ע:

20. הראב"ע

"ויהי בעת ההיא – אין זה העת כאשר נמכר יוסף, רק קודם המכרו ... והוצרכתח לפירוש זה בעבור שאין מיום שנמכר יוסף עד רדת אבותינו למצרים רק כ"ב שנה, והנה נולד אונן שהוא שני לבני יהודה וגדל עד שהיה לו זרע זה לא ימצא בפחות מ"ב שנה, ועוד וירבו הימים, גם הרתה תמר והולידה פרץ והוא בא אל מצרים ויש לו שני בנים..."

ולעניות דעתנו אין אכן צורך לאמר **שירידת יהודה לעדולם היא לאחר מכירת יוסף**, והיא כנראה קודמת למכירת יוסף וכן כל הפסוקים המתארים את לידת בניו של יהודה.

ואילו **מות בניו של יהודה הוא שמתרחש לאחר מכירת יוסף** ואז אין כל קושי בחשבון השנים.

אולם הספור ממשיך ומתגלגל, וכבר בספור זה עצמו אנו שומעים על מעין **תיקון של יהודה על מעשיו**.

פסקה שישית: 'משפטה' של תמר (כז-כו)

משהוכר הריונה של תמר –

"ויגד ליהודה לאמר: זנתה תמר כלתך".

ויוגד' זה הוא כנגד 'ויוגד' קודם בסיפורנו (יג):

"ויגד לתמר לאמר: הנה חמך עלה תמנתה לגז צאנו".

ה'ויוגד' הראשון שבפסוק יג גרר אחריו את האחרון שבפסקה שלנו.

יהודה מוציא מפיו פסק דין מפורש, הנגזר על תמר כלתו בשל החשד כי היא זינתה - **"הוציאנה ותשרף"**.

אז באה שעתה הגדולה של תמר, שעה שלקראתה היו מכוונים המעשים שעשתה בפתח עיניים במשאה ומתנה עם יהודה והמעשים שעשתה לאחר מכן בהסתלקה משם. סמלי זהותו של יהודה - החותמת, הפתילים והמטה - נשלחים אל יהודה כראיה לאבהותו על הריונה של תמר. כלומר, **תמר אינה מתנגדת אלא רק מבהירה ליהודה כי הוא אבי עוברת - "הכר נא למי החתמת"**.

לא **"זנתה תמר"** אלא **נתיבמה תמר**.

לא **"הרה לזונונים"** היא, כי אם ליבם שמנע ממנה את ייבומה מפני חששות שווא **על דרך הניחוש והכישוף והדמיונות**.

(דברי חז"ל על כך שתמר לא רצתה להלבין פניו של יהודה - ידועים. אולם ספורנו לפסוק כה מציין בהתפעלות תכונה אחרת של תמר המתגלה בסיטואציה זו: **"שלא נפל לבה**

דואליות זאת מופיעה בתורה ובנביאים פעמים רבות, כלומר במקרים רבים ישנם שני מסלולים מקבילים, מצד אחד שישנו המסלול האנושי שבו ישנה את הבחירה האנושית, ובו כל אחד מקבל מהקב"ה את שכרו/עונשו על פי מעשיו, ובמקביל אליו ישנו את המהלך האלוקי.

לדוגמא:

דוד נענש בעקבות חטאו עם בת שבע בכך שאמנון אונס את תמר,

אבשלום הורג את אמנון,

אבשלום מורד בדוד ונהרג ועוד.

ברור שגם אמנון וגם אבשלום פעלו כל אחד איש ממניעיו הפסולים, אבל ברור של זה היה גם עונש לדוד על חטאו.

כמו כן גם בפרשתנו, בני יהודה מתים בעקבות מעשיהם הרעים, אבל במקביל מותם הא גם עונש ליהודה על מכירת יוסף.

תפיסה זאת מסבירה מדוע מופיע סיפור יהודה ותמר דווקא כאן לאחר סיפור מכירת יוסף.

במידה והסיפור היה ממשיך בתיאור מאורעות יוסף בארץ מצרים ורק אח"כ היה עובר לתיאור המאורעות העוברים על יהודה, היה בכך כדי לנתק את הקשר שבין מכירת יוסף ובין המאורעות העוברים על יהודה.

לכן לעניות דעתי התורה קטעה את רצף המאורעות העוברים על יוסף כדי ליצור את הקשר בין המאורעות העוברים על יהודה ובין מכירת יוסף.

כמו כן ראוי להדגיש שההבנה שיהודה נושא את בת שוע לאחר מכירת יוסף יוצרת קושי פרשני מכיוון שבין מכירת יוסף ובין ירידת האחים למצרים עוברים כידוע עשרים

ושתיים שנים, ומנין בני יעקב הבאים מצרימה גם נמנים בניו של פרץ חצרון וחמול.

כלומר בתוך עשרים ושתיים שנה יהודה נושא אשה, מוליד שלשה בנים, משיא את בכורו לתמר, כנראה לא לפני שמלאו לער שלש עשרה, וגם אם נניח שער ואונן מתים בתוך כשנה,

הרי שתמר מחכה פרק זמן לא מבוטל על שהיא מבינה שלא תנשא לשלה ואז היא מבצעת את מעשה התרמית שבעקבותיו נולדים פרץ זרח.

לכן סביר להניח שעד לידת פרץ זרח עברו לפחות חמש עשרה שנה, כלומר כאשר יעקב וביתו יורדים מצרימה פרץ זרח הם בני שבע, וכיצד בגיל כזה כבר היו לפרץ בנים משלו.

אמנם החזקוני נדחק ומפרש:

19 החזקוני

"ואם תאמר הרי אין מירידתו זו עד שירדו אבותינו למצרים אלא עשרים ושתיים שנה ואיך יארע שבתוך כך ילדה אשתו של יהודה ער ואונן ושלה, וכתוב וירבו הימים ותמת בת שוע וגו', ואח"כ נתעברה תמר וילדה פרץ זרח, ופרץ הוליד את חצרון וחמול (בראשית מ"ו"ב) קודם שירדו למצרים. תשובה לדבר אין לתמוה על כך שדורות ראשונים היו מולידים לשבע שנים (סנהדרין ס"ט ב),

וכן אלו כדאיתא בסדר עולם רבה: כיצד שנה אחת עלתה לעיבורו של ער, אחרת לאונן, אחרת לשלה,

מהשתדל לזכות את עצמה, אף על פי שהיו מוציאים אותה להישרף, **כי היה לבה כלב האריי**)

כעת ניצב יהודה בפני דילמה אישית קשה: הוא זה שפסק גזר דין כה קשה בלי לברר ולדרוש בדבר, והנה עוד כמה רגעים תוצא להורג אשה על לא עוול בכפה בשל גזר דינו המהיר. האם ימצא יהודה את הכוחות בנפשו להודות בטעותו?

גם אי נתינת בנו השלישי של יהודה לתמר מוצגת כטעות של יהודה ("כי על כן לא נתתיה לשלה בניי") אולם ברור כי בעיה זו משנית ביחס לבעיה החדשה שכעת התעוררה - הריגת תמר לחינם בשל פסק דינו של יהודה.

האם נזכר כעת יהודה בפסק דינו הקודם, שנגע גם הוא לבן משפחה, ונגע גם הוא להריגתו או לפחות למכירתו לעבד, לא נדע. אולם, כעת בתוך הסיטואציה הדומה, מקבל על עצמו מנהיג האחים עמדה נפשית חדשה.

הוא מתייצב מול טעותו ומכריז: **"צדקה ממני"**. כלומר יהודה מצדיק את המעשה שעשתה תמר ומתוודה בקול על הונאתו אותה.

תהליך תשובה זה של יהודה אמנם לא מחזיר את יוסף, אך מונע את שריפת תמר הלא מוצדקת, והוא תחילת תהליך התשובה של יהודה, שבהמשכו יערב יהודה את בנימין ויציע את עצמו כעבד במקום בנימין. כעת, ניתן לפצות את יהודה על מיתת שני בניו:

"ויהי בעת לדתה והנה תאומים בבטנה".

ותמר, שניצלה בזכות הודאתו של יהודה, יולדת לו שני בנים, ויהודה יכול להינחם על שני בניו מאשתו הכנענית שמתו.